

Ferdinand Hodler.

Označba njegove umetnosti. — Gojmir Anton Kos.

V Hodlerjevem svetu ni razkošne lepote renesance, njegova je prej veličastna, v naši nemoči občudovana lepota neizprosni naravnih zakonov. S predsodkom ocenjevan, dolgo nerazumevan, je vendar neumorno stremel na poti svojega prepričanja. Švicar postane nove dobe začetnik.

Najprej ljubi realnost, podaja resnico, slika pokrajine, polne luči in zraka, slika švicarske gore, snežnike, zelene pašnike z bistrimi potoki. Par lastnih portretov nastane, mišljenih popolnoma koloristično. Vse je naturalistično, stvarno izdelano.

A potem se spremeni njegova umetnost. Kakor hitro je dosegel mojstrstvo v naturalističnem podajanju narave, je začutil nekako praznoto v svojem delovanju, kajti ni mu več zadostovalo suho posnemanje, hotel je ustvarjati nove lepote. On noče več realnega življenja, realne resnice. Je li ta edina? V borbi z življenjem je prodril do njegovega bistva, predril njegov zunanji zid, stopil pred njegove večne zakone. On ni le slikar, on je tudi pesnik življenja. A predvsem tudi mislec. Njegova umetnost postane izraz splošno človeškega občutja, najvišji problemi življenja, občutek lepote ter hrepenenje po oprostivni tlačene duše, neodoljiva, a kruta in sladka moč ljubezni ter življenja peza in smrt ji dajejo ustvarjajoče moči. Premagal je stvarnost in objektivno resnico, podaja nam bistro, idejo pojavov. Njegove slike nam ne prikazujejo le, one tolmačijo svet. Hotel je velike vsebine, a tudi velike oblike. V svoji močni volji se je povzpел do onega velikopoteznega gledanja, v katerem se nam razodeva. Iskal je v svoji energiji obliko za obliko, da je slednjič dobil izraz svojega hotenja. Posluhuje se simetrije, ponavljanja celih figur, oblik in občutja v paralelizmu, da učinkujejo s pomnoženo silo na nas. A razvija se dalje, opusti okostenelo konstrukcijo ter doseže na večer svojih dni v vsakem oziru popolno prostost. In tako je vse v sliki prežeto njegovega duha, njegovega naziranja, njegovega monumentalnega stila.

Iz impresionista je postal ekspresionist. On ne podaja več objektivno vtisov, katere je dobil ter instinktivno uredil pred naravo, temveč razdeli ploskev arhitektonsko in dekorativno, jo z istega vidika napolni s figurami in oblikami, ustvarjajoč po predstavah in spominu, sam sebi postavodajalec. Njegova slika je dekorativna ploskev v prostoru, monumentalno delo ob pomembni vse-

bini. Ravno v dosledni izpeljavi umetniške misli je videl izpolnjeno svojo umetniško suverenost. Umetniška misel mu je vse, njej žrtvuje telesnost in prostor, žrtvuje atmosferično barvo. Ne meglene, sive nijanse, nejasne konture, temveč izrazite, žive, določene barve, določene, trdne konture so njegov izraz. Vsaka poteza je prežeta resnice, značajnosti, podana določno in trdno, ona je nazorna podoba njegovih predstav, počasi, v vednem študiranju narave oblikovani, enostavni in nujni izraz. Kajti vsako obliko je okrajšal do najenostavnejšega izraza, ne da bi zapadel abstraktnosti in nenaravnemu siljenju k stilu. Zato pa je tako jasno gibanje njegovih figur, ono je kot godba v svoji vse obvladajoči ritmiki. Kajti vsak prostorček je umetniško premišljen, vsaka oblika od celote zahtevana, vsaka praznina utemeljena in potrebna. Od slike do slike se izpreminja in izpopolnjuje, vedno dobiva njegovo stremljenje trdneje kovan izraz, linije izražajo vedno več. Z malo potezami naznači mnogo, z eno izčrpa konturo in kubično vsebino.

Njegov stil je risarski, ne slikarski. Revolucionarno je ovrigel slikarsko kulturo impresionistične dobe, napovedal je boj mehkim konturam in atmosferični barvi. A vendar je predelal pridobitve pleinairisma za svoje namene. Naravo opazuje v polni dnevni luči, ampak opazuje jo z jasnimi, odprtimi očmi. Tako so njegove barve določene in jasne, razsvetljene in žive tudi v senci. Bela prevladuje, hladno zelena in modra, rumena ter prsteno rjava. Akte naslika iz rumenih pa rožnatih barv, njih konture začrta z rdečo, modelira z zeleno in sivo barvo jasno in trdo. Ni to organična, celokupna lepota narave, ampak njenega izraza moč.

Že sama na sebi ima vsaka linija izraz, ne le organične, temveč tudi duševne vrednote, kajti lepe, okrogle kurve bo narisala naša roka v duševnem blagostanju, ampak v močnem notranjem vzhíčenju jo bomo premikali divje in silno. Hodler išče krepkih in značilnih oblik. On noče umerjene klasične lepote, ne človeka, kakršnega nam kaže Puvis de Chavannes ali Marées, zadnja zastopnika monumentalne klasike, temveč sega globoko v realnost: človek svojega časa.

Suhoten deček, koščen mladenič, mišičast mož ter šibek starec in suhotna deklica, žena skoro premoških oblik ter skale, zverženo vejevje in

robati planinski vrhovi so predmeti, katere posebno srečujemo v njegovi umetnosti. Torej oglate, še nepopolne oblike mladosti in koščene oblike starosti, trdno očitano mišičevje in zopet oglati pokrajinski motivi. Najraje upodablja moža. Ako pa upodobi ženo, ji zna navdahniti nekaj Michelangelovega duha. Njene oblike so prej nekako moško koščene, kakor žensko okrogle. Ona ni ženska, strast vzbujajoča, ona, kakor tudi moški, sta zgolj človeka, zgolj nositelja lepote telesa.

Njegov človek je časovno in krajevno nedoločen, ne kako popolnejše bitje, temveč človek, podvržen težnjam življenja. Ako ga obda z obleko, se ga ta tesno oprijemlje, da se natančno vidijo konture, vidi lepota oblik. Slednjim se pozna organska trdnost, življenja sila v mladostnih členih. Pri mladostnih figurah rabi ozko, do tal segajočo haljo, naznačene so le najpotrebnejše gube, in te se trdno, kot mokre, oprijemljejo členov. Stare ljudi odeva s širokim, valovitim plaščem. Izjemoma rabi tudi moderno in zgodovinsko obleko, a stilizira jo v zgolj dekorativne linije in ploskve. Lase podaja kot kompaktno celoto, v kateri naznači s par vijugastimi potezami kodre, a te črte zadostujejo, da nam prikažejo tipično oblikovno bogastvo las.

Ni le Hodlerjev človek nositelj izraza umetniške misli, tudi vsaka njegovih pokrajin, bodisi da je rabljena le kot ozadje, bodisi kot samostojna slika, bodisi da je naznačena le v par vijugastih grmičih ali cveticah, je nasičena umetniške kulture. Vsaka poteza govori o organskem življenju nje predpodobe v naravi, kljub temu, da služi drugemu cilju, dekorativni enoti cele slike. Ravno raditega okrajšuje tudi pokrajinske motive do najpotrebnejšega izraza. Hrib je večinoma temna, dekorativna ploskev, ki se loči v prijetni konturi od svetlega neba. Po tej ploskvi je zgolj iz dekorativnega vidika razvrščeno drevje. V ospredju nahajamo večkrat trdno očitane travnate in trave proste ploskve, po travi so raztresene raznobarvne cvetice, ali pa je trava prepletena z grmičevjem, polnim dekorativno narisanih vejic. Nebo je jasno, le v daljavi nizko nad obzorjem plavajo v ravni črti oblački, eden se skoro dotika drugega. Tak pas obdaja naš dohled, mnogoličen je ta niz, ne eden oblačkov ni drugemu enak, sto variacij združenih v eno vrsto, to je, kar prija očesu.

Tudi najpreprostejša stvar more biti lepote glasitelj, kajti lepota je vse, kar ima značaj.

V velepoti dneva jasnega solnca dviga pet ženskih postav (»Dan«), zde se ti kot svečenice,

v spoznanju svoje nemoči uklonjenih glav, roke pred bleščečim, življenje trosečim veličanstvom. Nekaj na nekaj nerazumljivega, velikega, opominjuočega je v gibljajih teh rok, a tudi čez vse oboževanja, občudovanja polnega. Nekaj dostojanstvenega in strogega je v izrazu njih lic, jasen in plemenit je profil. Kakor ritmična melodija je teh pet postav, katere so se ločile od kaosa narave, da bi nam razodevale nje veličanstvo. V brezmejno finih gibljajih nam ga prikazujejo bolje, kakor zmorejo to besede.

Jasno odprtih oči, živo oduševljenega izraza, stopa kradoma kakor zvok pesmi visoka ženska postava proti nam (»Pesem iz daljine«). Kakor glas lepe, zdaj bolj, zdaj manj slišne melodije daljnih, nevidnih pevcev se razprostirata njeni roki, kakor da bi hoteli napolniti krajino z glasovi, razširjata jih od prostora do prostora. Močno dekorativno stoji ta postava v prostoru, simetrično ga deleč. Hrib v ozadju pa združuje pod lepo vzbočenim hrbtom motive v celoto.

Z nepopisno večjim zamahom stopa njegov Tell pred nas, mož volje in dejanja. Na levo in desno se razdele oblaki pred njegovim silnim nastopom. V njem je Hodler dosegel visoko dramatično poedine figure, iščoč jo že tudi pri drugih predmetih (»Kosci«, »Sekanje drevesa«) pod živim vtisom dramatike Giottove. Na splošno se v našem času naturalizmu nasproti udejstvuje zopet moč volje in ustvarjanja iz samega sebe. Ali pa more nastati monumentalna umetnost? Kaka enotnost duha preveva umetnost prejšnjih dob, a te enotnosti iščemo zastoj v naših dneh, kajti preveč mnogolično je življenje našega časa in preveč različnih svetovnih naziranj obstoja, da bi mogla nastati umetnost, prežeta enega duha.

Marsikatero Hodlerjeve postav spominjajo na zgodnjo renesanco, v kompoziciji rabi motive zgodnje krščanske umetnosti, tako paralelizem in ponavljanje. Ž njimi hoče povečati monumentalnost. Vendar ubija često sredstvo namen, kajti število postav se zdi le slučajno, brez notranje nujnosti zaključeno in slika ne napravlja vtisa trdne celote, ne podaja sorazmerja dekorativne ploskve k prostoru.

Nadnaravna moč drži šest vzporednih (»Izvoljenec«), belo oblečenih ženskih postav, nekakih drobnih vil, v zraku, nizko nad zemljo, njih halja pa pada v drobnih paralelnih gubah prav do tal, da izgledajo njih silhete kot svetlo gotsko stebrovje. V ospredju pa kleči deček pred šibkim drevescem, katero se vije okrog oporne palice — simbol njegovega življenja — roki sklenjeni k

molitvi, z navzgor obrnjenimi očmi. Vile prinašajo dečku cvetlice v dar, obe skrajni pa mu izkazujeta z gestami svojo naklonjenost. Prestavljen si v nov, oddaljen svet, poln čistosti in svežine mladoletja, poln nad in upov.

Cela njegova umetnost ima nekaj svežega na sebi, nekaj jasnega, prej preprostega, kot bogatega. Kaka svežina v njegovih mladostnih portretih študijah, obrazi tako jasnih in plemenitih oblik! A kaka globoka resnost zopet v obrazu njegovih starih ljudi! Kakor iz kremenja je rezano njih lice, na njem je pustila življenjska borba sledi. In tako stopajo pred nas, vsak v izrazu drugačen (»Starost«, »Razočarani«, »Življenja trudni«).

Polne dramatičnosti so zopet njegove historične slike. Vse je življenje, vse izraz navdušenja v njegovih vojniških (»Pohod jenskih dijakov«, freska v Jeni), vsak si je svest boja, a nobeden ne misli na smrt. In koliko življenja v sliki »Bitka pri Neufelsu«, koliko veličanstva v freski »Vračanje vojnika pri Marignano«.

* * *

Hodler se je rodil 14. marca leta 1853. v Bernskem kantonu v Švici, učil se je najprej pri nekem diletantu, kjer je slikal pokrajine. Z osem-

najstim letom postane učenec Barthélémeija Menna v Ženevi. Ta je učenec Ingresov, epigon klasicizma ter poudarja posebno točnost risbe. Že kot učenec se Hodler seznanja s klasično umetnostjo. Dalje se je mudil v Parizu, v letih 1878/79 v Madridu, nanj vplivajo razni sodobni (Courbet, Corot) in starejši mojstri (Rubens). Spoznanje Giottovih fresk in njih globoke dramatičnosti pa ga dovede do notranjega preobrata, do monumentaliziranja v obliki in vsebini. Sedaj nastanejo one umetnine, s katerimi se je proslavil. Umrl je dne 19. maja 1918.

* * *

Kolika lepota vsepovsod! Kajti sama na sebi nima nobena stvar pomena, vse je le izraz umetnikovega občutka, in ta nam kaže tako globoko in čutečo dušo, da nas nje domnevanje osrečuje.

V njegovi umetnosti je spojena globoka duševnost z umetniško podano, čutno obliko. Spominjamo se onega mojstra iz moderne: Rodina. Tudi pri njem je vse duša, v kamen ukleta, iz njega kličeča. Oblika, člen, človek, življenje sili iz materije, poteza se vije in lomi, ustvarja organizem na platnu.

Tako se izpoveduje gotična duša teh dveh lučnjakov moderne.

Lažnik.

France Bevk.

I.

Kadarkoli je pisal oče svojemu sinu Tončetu v mesto, je pristavil v nerodnih in na široko pisanih vrstah besede: »Uči se pridno, zakaj ubogi smo! Varuj se laži in vsakega greha. Pazi na obleko in Boga se boj! Tudi Tvoj ded Ti naročuje: uči se in Boga se boj!«

Toni — tako so ga imenovali v mestu — pa se ni nikoli in nikogar v svojem življenju tako bal ko ženske, ki ji je bilo ime Ada in ki je bila njegova gospodinja. Če se je spomnil na to, se je grenko nasmehnil in bilo ga je v dno duše sram.

Bila je majhna, imela je grbo, črne lase, temne oči, nje polt je bila rjava, preprežena z gubicami, ki jih je vsako jutro skrbno zabrisala s pudrom. V ušesih je nosila velike zlate uhane, krog tenkega vratu črno, žametasto pentljo. Če ni šla na ulico, je nosila kričeč predpasnik in ruto, ki jo je zavezovala krog glave.

Te ženske se je bal. Kadarkoli je šel po ulici, je bil njegov korak jasen, njegova hoja ponosna, čelo odkrito. Vsaka njegova misel bi bila lahko hodila gola poleg njega, da jo vsakdo vidi. S smehljanjem je pravil svojim prijateljem najtanjše skrivnosti iz svojega življenja, da so presenečeni vzklkali: »Čemu ta odkritost?«

Ko je stopil na starinske stopnjice, ki so vodile v njegovo stanovanje, se je sključil njegov korak, telo se je zgrudilo v dve gubi, čez srce in dušo se je potegnila grda, rumenkasta mrena.

Vstopil je vedno: »Dober dan!«

Iz kuhinje se je oglasil porogljiv glas: »Kaj? Gospod so doma?«

Z negotovim korakom je stopil v kuhinjo, knjige je vrgel na omaro, ustnice je stisnil.

Kadar je stal pred njo, je trepetal.

»Kje ste bili?«

Njene oči so ležale na njem, ko dvoje kač. Vsaka poteza na njenem obrazu je bila napeta,